

Natsimyytti lääkkeenä kansakunnan identiteetti-ongelmaan

Philippe Lacoue-Labarthe ja Jean-Luc Nancy, *Natsimyytti*. Suomentaneet Merja Hintsa ja Janne Porttikivi. Jälkisanat Janne Porttikivi ja Tuomas Nevanlinna. Tutkijaliitto 2003. 127 s.

Philippe Lacoue-Labarthe ja Jean-Luc Nancy ovat pitkään olleet Ranskan ulkopuolella monien muiden ranskalaisfilosofien varjossa. He ovatkin jossain määrin nuorempaa sukupolvea kuin Derrida, Foucault, Deleuze ja Lyotard, joista varsinkin ensimmäinen on molemmille merkittävä vaikuttaja. Derridan dekonstruktion lisäksi Heideggerin destruktio on voimakkaasti kaksikon filosofisen työn taustalla.

Sekä Lacoue-Labarthe että Nancy ovat jo aikaisemmin tulleet suomalaiselle yleisölle tutummaksi parin käännöksen ansiosta. Edellinen myös kävi Suomessa Helsingin yliopiston Lacan –piirin vieraana vuonna 1993. Jälkimmäinen oli myös tulossa pari vuotta myöhemmin, mutta joutui perumaan tulonsa sydänvaivojen takia. Parivaljakko työskentelee Strasbourgissa ja on kirjoittanut muitakin teoksia yhdessä. He ovat kuitenkin keskenään riippumattomampia kuin esimerkiksi Deleuze ja Guattari, joista jälkimmäinen jäi selvästi edellisen varjoon omasta tuotannostaan huolimatta. Sekä Lacoue-Labarthen että Nancyn varsinaiset pääteokset ovat syntyneet yksin.

Tutkijaliiton kustantama Natsimyytti ei kuulu kummankaan teoreettisesti järeimpään tuotantoon. Kyseessä on kahden esseiden kokoelma joista nimikkooseseen he ovat kirjoittaneet yhdessä. Mukana on myös Lacoue-Labarthen yksin kirjoittama essee Kansallissosialismin henki ja kohtalo. Samoihin kansiin on sisällytetty myös toisen kääntäjän Janne Porttikiven ja Tuomas Nevanlinnan kirjoittamat jälkisanat.

Lacoue-Labarthen ja Nancyn tyyli on vaikeahkoa, mutta toisaalta heidän yhteisen esseensä lukeminen ei edellytä kummempaa teoreettista erityistietoa.

Heideggerin tuntemisesta on Lacoue-Labarthen omassa esseessä suurta apua. Natsimyytissä kaksi taustalla vaikuttavaa nimeä ovat Hannah Arendt ja kansallissosialismin ideologinen oppi-isä Artur Rosenberg. He eivät kuitenkaan viittaa Arendtin lisäksi muihin natsismin tai fasismin tutkijoihin, vaan kaksikon kansallissosialismin analyysi on täysin heidän omansa.

Natsismin erikoislaatuisuus

Kansallissosialismi tai natsismi, kuten se lyhyemmältä nimeltään tunnetaan, on usein liitetty fasismiin. Jälkimmäinen on yleisesti nähty modernin oikeistolaisen totalitarismin kattoideologiana. Natsismia on pidetty fasismin paikallisovelluksena, sen saksalaisena äärimuotona. Natsismin ja fasismin ideologisiin eroavaisuuksiin on toki myös kiinnitetty huomiota. Natsismin erikoislaatuisuudesta on katsottu kertoneen varsinkin sen rotutietoisuuden ja mystisluonteisuuden. Lacoue-Labarthe ja Nancy eivät siis ole suinkaan ensimmäiset, jotka ovat korostaneet natsismin mytologista luonetta. He myös hyväksyvät kaksi natsismiin yleisesti liitettyä peruspiirrettä; sen saksalaisuuden ja rasistisuuden.

Toisaalta eräät tutkijat ovat suhtuneet varauksella natsismin tai fasismin liittämisen poliittiseen myyttiin. Muun muassa Roger Griffinin mukaan myyttisyyden käyttö liittyy näitä liikaa atavismiin ja uskontoon. Hänen mielestään varsinkin natsismi oli erityisen epäuskonnollista muutamia yksittäisiä piirteitä lukuunottamatta. Natsismi on poliittisena ilmiönä niin moniulotteinen ja kokonaisvaltainen, että siitä voidaan tehdä varsin helposti vastakkaisia tulkintoja muidenkin asioiden suhteen. Kansallissosialistinen Saksa on nähty vaihtelevasti esteettisin perustein rakennettuna valtiona ja toisaalta kaiken taiteellisuuden vastaisena. Lacoue-Labarthe ja Nancy edustavat tässä suhteessa edellistä näkökantaa; heidän mukaansa Natsi-Saksaa yritettiin rakentaa kuten taideteosta. Aikaisemmin jo Adorno oli tuonut esille tämän ajatuksen.

Natsismin ja myös fasismin erikoislaatuisuuden perustana onkin niiden ristiriitainen luonne. Molemmat ideologiat, olivatpa ne sitten erillisiä tai yhteneviä, ovat imeneet vaikutteita muista ideologioista tallettamatta koskaan omia

periaatteitaan. Ideologista lainatavaraa käytettiin tarpeen mukaan ja siitä muokattiin ideologia, joka tarjosi jokaiselle jotain ja pakeni kaikkea rationaalista tarkastelua. Yhä edelleen natsismi ja fasismi ovat ideologioina epämääräisiä ja hämäreitä, ja laaja tutkimus on yksimielinen vain joistakin perusominaisuuksista.

Kansakunta ilman identiteettiä

Lacoue-Labarthe ja Nancy sijoittavat natsismin syntymisen kansallisen identiteetin ongelmaan, joka on ollut erityisen voimakas Saksassa. He kieltävät olevansa historioitsijoita, mutta heidän analyysinsä on paikoin melko kulttuurihistoriallista. He katsovat Saksan kulttuurisen kehityksen johtaneen tilaan, jossa maalla ei ollut identiteettiä eikä subjektia. Tämän tilanteen Lacoue-Labarthe ja Nancy johtavat antiikin kulttuurin keskeisestä asemasta, jota muut kulttuurit ovat olleet pakotettuja jäljittelemään. Saksa oli vuosisatoja sellaisessa tilassa, että se ei kyennyt rakentamaan kansallista identiteettiä antiikin klassista kulttuuria jäljittelemällä, kuten esimerkiksi Ranska ja Italia.

Kuten tiedämme, Saksa pysyi ja kaantuneena satoihin pikkuvaltioihin aikana, jolloin muut suuret Euroopan valtiot rakensivat omaa kansallisvaltiotaan. Saksa jäi paitsi ulkopuoliseksi suurvaltapoliitikasta, niin myös kulttuurin rakentamisesta. Sille ei aikoihin edes muodostunut yhtenäistä kieltä, eikä siten myöskään omaa kirjallisuutta. Tämä oman subjektin puuttuminen johti identifioitumisen tarpeeseen, jossa saksalainen kulttuuri alkoi etsiä omia muotojaan. Lacoue-Labarthe ja Nancy erittelevät tätä kehitystä monipolvisella analyysillä, jossa he viittaavat useisiin saksalaisen kulttuurin kivijalkoihin. Näiden oli omassa jäljittelyprosessissaan omaksuttava antiikin kulttuurin pimeämpiä ja mystisempiä puolia, koska klassisemmat ainekset oli jo omaksuttu muualla.

Myös natsimyytin rakentamisen parivaljakko liittyy kulttuuriseen toimintaan: ”Natsimyytti on Saksan kansan rakentaminen, muodostaminen ja tuottaminen taideteoksessa, taideteoksen kautta ja taideteoksena.” Tämä osaltaan myös erottaa sen Italian fasismista. Natsimyytin kautta Saksan kansa halusi rakentaa sen identiteetin, joka siltä

historian saatossa oli jäänyt vajavaiseksi. Tämän myytin rakentamisessa tekijät asettavat erityisjälle Rosenbergin *Der Mythos der 20. Jahrhundertin* ja vasta sitten Hitlerin *Mein Kampf*. Rosenbergin germaanisen hengen etsiminen oli liian epäkristillistä suurimmalle osalle saksalaisista, eivätkä kaikki natsitkaan siitä pitäneet. Hänestä tuli kuitenkin natsiliikkeen epävirallinen pääideologi, jonka lukeminen oli natsille pakollista.

Natsien suhde kristillisiin kirkkoihin oli lähinnä opportunistinen ja johtavat natsit suhtautuivat henkilökohtaisella tasolla uskontoihin enimmäkseen kielteisesti. Hitlerin oma henkinen vakuumus oli sekoitus germaanista mystiikkaa, sosiaalidarwinismia ja äärimmäistä egoismia. Hänen oli helppo sekä taktisista että periaatteellisista syistä nostaa Rosenbergin germanistinen mytologia valtion puoliviralliseksi uususkonnoksi, vaikka suurin osa kansasta jatkoikin kristinuskon harjoittamista. Tästä mytologiasta uusi järjestys loi maahan uuden identiteetin, jota Lacoue-Labarthe ja Nancy erittelevät yksityiskohtaisesti esseensä loppupuolella.

Heidegger ja kansallissosialismin henki

Lacoue-Labarthe käsittelee omassa esseessään Heideggerin ajattelun yhteyttä natsimyyttiin ja kansallissosialismin aatemaailmaan. Lacoue-Labarthe vähentelee Heideggerin toimintaa poliittisella puolella, mikä olikin varsin vähäistä. Heideggerhan olikin myös Arendtin mukaan enemmänkin opportunisti kuin vakaumuksellinen natsi. Hänen yhteytensä puolueeseen väljenivät mitä pidemmälle heidän valtakautensa eteni. Lacoue-Labarthe pitää kuitenkin Heideggeria kansallissosialismin ajattelijana ja katsoo hänen edustaneen ”arkkifasismia.” Tästä hän esittää seitsemän väitettä, joissa hän purkaa joitakin Heideggerin ajattelun teemoja ja sivuaa useasti myös Nietzscheä ja Hölderliniä. Myös Nietzschen Lacoue-Labarthe liittää natsismin ajattelijoihin, mutta toisella tavalla kuin esimerkiksi Russell ja monet muut.

Lacoue-Labarthe onnistuu tiiviissä muodossa esittämään Heideggerin ajattelun arkkifasistiset elementit ja tekemään samalla lukuisia viittauksia moniin muihin kirjallisiin lähteisiin. Hänen polveileva tyylinsä sisältää useita

mielenkiintoisia ajatuksia. Monet viittaukset jäävät leijumaan ilmaan ja vaativat lukijalta tarkempaa taustatietoa. Lacoue-Labarthe sukeltaa Heideggerin kautta natsismin kulttuurifilosofisiin juuriin ja rakentaa siltaa myös sen ajattomaan olemukseen. Esseen ydin rakentuu jälleen myytin rakentamisen päälle, joka ei kuollut Natsi-Saksan myötä, vaan elää jokaisen identifioitumisprosessin mukana.

Jonkinlaiseksi alkupisteeksi natsimyytin rakentamiselle Lacoue-Labarthe ajoittaa uskonpuhdistuksen ja katoliisuuden hegemonian murtumisen. Tämä merkitsi modernin politiikan syntyä, johon kuului jo mainittu identifikaatio. Saksan oli myös poliittisessa prosessissa irtaannuttava latinalaisuuden ja Rooman vaikutuksesta, jossa vaikuttivat antiikin klassiset ainekset. Saksan oli tässä poliittisessa kamppailussa luotava kokonaistaideteos, joka olisi itsenäinen suhteessa antiikin perintöön ja jolla olisi oma vahva identiteetti. Näin Lacoue-Labarthen mukaan kyseessä ei ollut vain politiikan estetisoituminen, vaan kokonaisen valtion luominen taideteoksen kaltaisena.

Selventävät jälkisanat

Natsimyytti sisältää kahdet laajat jälkisanat, jotka käsittävät puolet kirjan sivumäärästä ja muodostavat ikäänkuin sen toisen osan. Porttikiven Keskeytetty myytti nivoutuu hyvin pääesseisiin ja selventää hyvin ranskalaisten käsittelyä ja Nancyn ajattelun taustoja. Porttikiven esittely on varsin yleistajuinen, mutta hän onnistuu myös pureutumaan Nancyn ajattelun ydinkohtiin. Samalla se tuo uutta näkökulmaa myyttien filosofiseen tarkasteluun. Porttikiven esse on ranskalaisten poukkoilevan esityksen jälkeen kuin tyven myrskyn jälkeen.

Nevanlinnan jälkisanat ovat huomattavasti yleisluonteisemmat. Hän tarkastelee totalitarismin ideologisia juuria, kehitystä ja käytännön toteutuksia osaksi poliittista historiaan vasten, osaksi teoreettisesta viitekehystä käsin. Hän onnistuu pitämään laajan aineiston varsin hyvin kasassa, vaikka syyllistyykin joihinkin epätarkkuuksiin, joista Tuija Parvikko häntä Helsingin Sanomissa moitti (29.12). Nevanlinna onnistuu kuitenkin myös lataamaan kirjoitukseensa mainioita oivalluksia, jotka

tuntuvat tuoreilta alan kirjallisuutta lukeneellekin. Erityisen osuvia kommentteja Nevanlinna esittää totalitarismin toiminnan osalta.

Nevanlinna esittää totalitarismin tutkimukselle kolme kivijalkaa; Hannah Arendtin, J. L. Talmonin ja Raymond Aronin. Omassa esseessään hän korostaa Arendtin merkitystä, mikä luo siltaa myös Lacoue-Labarthin ja Nancyn kirjoituksiin. Talmonin ja varsinkin Aronin Nevanlinna ohittaa nopeammin, eikä hän puutu totalitarismin uudempaan tutkimukseen. Nevanlinnan esse on ansiokas, mutta se jää jossain määrin irralliseksi kirjan muihin teksteihin nähden. Toisaalta se varmasti on antoisin lukijalle, joka kaipaa natsismista ja totalitarismista yleistajuisempaa ja käytännönläheisempää selvitystä.

Leif Sundström